

נ.ב. — הקדמה לפוסט־סקריפטום על חברות הבקרה

אריאלה אזולאי

התוכנית ללימודי תרבות ופרשנות, אוניברסיטת בר־אילן

הדתות, המדינות, הקפיטליזם, המדע, המשפט, דעת הקהל, הטלוויזיה — הן מעצמות, אבל הפילוסופיה לא... כיוון שאינה מעצמה, הפילוסופיה אינה יכולה לצאת לקרב עם המעצמות. עם זאת, היא יכולה לנהל נגדן מלחמה ללא־קרב, מלחמת גרילה. היא אינה יכולה לדבר אתן, אין לה מה לומר להן, מאומה לתקשר עמן, היא רק מנהלת משאים ומתנים. כיוון שהמעצמות אינן מסתפקות בהוויה חיצונית, הן עוברות דרך כל אחד מאתנו. הודות לפילוסופיה, כל אחד מאתנו מוצא את עצמו ללא־הרף במשאים ומתנים ובמלחמת גרילה עם עצמו.¹

ז״ל דלז הוא פילוסוף של משאים ומתנים. הוא נושא ונותן לא מתוך מוטיבציה להידברות או לתקשורת נוסח הברמס, אלא מתוך הכרה בקיים ובכך שאף אחד, גם לא הפילוסוף, אינו נהנה מעמדה חיצונית המאפשרת ״התנגדות״. תימת ההתנגדות עמדה בלב המשאים והמתנים שקיים במשך כמה עשורים עם ידידו מישל פוקו: ״אין לי אפוא צורך במעמד של תופעות התנגדות: אם הנתון הראשוני של חברה הוא שהכל בורח בה, הכל עובר בה דה־טריטוריאליזציה. מכאן שבאופן תיאורטי, מעמד האינטלקטואל והבעיה הפוליטית לא יהיו זהים לגבי מישל ולגביי״.² הידידות ביניהם, לפחות חלקה המתועד, התקיימה כמשא ומתן מתמשך, רצוף התרחקויות, התבחנויות, זיקות, מאמצים להתקרבות, פיוסים, חיזורים, סימוני גבול, תהיות, שתיקות וטיוטות התקשרות, סמי־חוזים. בתוך ההקשר הזה, הידידות שנקטעה היתה רק פאזה אחת בתוך מסכת יחסים סבוכה הרבה יותר, שאשנב הצצה לתוכה ניתן לקוראי העברית בטקסט ״פוסט־סקריפטום על חברות

¹ מתוך ההקדמה הקצרה של ז״ל דלז לספרו משאים ומתנים, שבו קיבץ סדרת מאמרים ובהם המאמר שמתפרסם כאן בתרגום לעברית. ראו Gilles Deleuze, 1990. *Pourparlers*. Paris: Les Editions de Minuit, p. 7.

² ראו ז״ל דלז, 2003. ״תשוקה והנאה״, תיאוריה וביקורת 22 (אביב): 167.

הבקרה", וב"תשוקה והנאה" שהתפרסם אף הוא בתיאוריה וביקורת.³ המשאים והמתנים נמשכו גם לאחר מותו של פוקו — בספר פוקו שהקדיש דלז לעבודתו, ובמסה קצרצרה זו שעוסקת בחברות המשמעת ובאחריותן. הכותרת של מסה זו מהגישה שאין מדובר בטקסט חד-פעמי, מנותק, עצמאי, מחוץ לכל הקשר, המתפרסם כך סתם על עבודתו של פוקו, אלא במעין "נ.ב.", נזכרתי בדבר, לאחר מעשה, לאחר הכתיבה, פוסט-סקריפטום.

בספר משאים ומתנים, שבו כינס דלז אוסף מאמרים מפרי עטו, פורסם המאמר ללא-הערות או הקדמות, בלי לשתף את הקורא בהקשר כתיבתו. דלז אינו מסגיר בפני הקורא אם הפוסט-סקריפטום מתייחס לספר פוקו, שאת כתיבתו השלים ב-1986, או לאוסף ההערות "תשוקה והנאה" שכתב ב-1977 ושבאמצעותן ביקש לשקם את הידידות ביניהם. מעמדה האניגמטי של הכתובת — "פוסט-סקריפטום" — המתנוססת בראש הכותרת מזמין השערה נוספת שמפנה את "לאחר הכתיבה" לפוקו עצמו, כלומר תוספת לכתיבתו של פוקו שנקטעה עם מותו ב-1984. הפוסט-סקריפטום אמנם נכתב בידי דלז, אך הוא כתב כאילו אותו בעבור פוקו, במקומו. דלז צפה בהתמוססות מושא הכתיבה המרכזי של פוקו — חברת המשמעת המאורגנת בצורת סביבות הסגר⁴ — ומתוך הגיון כתיבתו של פוקו עליה, חילץ את הכלים לניתוח תצורת הארגון החברתית בת-זמננו. את שנבצר מפוקו לראות ולכתוב, כתב דלז בשבילו. דלז לא אימץ את קולו של פוקו וגם לא השאיל לפוקו את קולו שלו. בטקסט הזה הקולות של שניהם מגשרים על הפערים שהפרידו ביניהם גם כשחברו לשיר באותן מקהלות.⁵ חברת הבקרה שדלז מתאר במאמרו מבוססת על אותן הנחות יסוד ששימשו את פוקו בתארו את חברת המשמעת, והיא איננה אלא התגמשות שלה. סביבות ההסגר המובהקות הפכו לאתרים נזילים המספקים שירותי לוויין בכל התחומים: רפואה, חינוך, ענישה, הורות. במקום להתחיל בכל פעם מחדש, עם הכניסה לסביבת הסגר חדשה, היחיד, שהפך בעצמו למצע של פרקטיקות ההסגר, לעולם אינו מצליח לגמור שום דבר. תמיד מחכה לו עוד בדיקה, עוד השתלמות, עוד חשבון לשלם, עוד שלט לרכוש, עוד ערוץ להזמין, עוד ספרה להחליף, עוד נייר להמציא, עוד חשבון

³ שם, 163–170.

⁴ עוד על סביבות ההסגר ראו מישל פוקו, הטרוטופיה, רסלינג, תל-אביב.

⁵ מלבד ההסכמות האינטלקטואליות (כגון המאמץ למצוא דרך לחשוב על הקיום החברתי מחוץ לדיכטומיה "דיכוי או אידיאולוגיה"), הם חברו יחד לפעילויות פוליטיות (דוגמת העבודה על בתי הסוהר).

לפתוח, עוד כרטיס לחדש, עוד אשראי לשריין, עוד מכשיר לתקן. ממצב שבו אחת לכמה זמן המונה מתאפס, שלב הושלם והחדש מתדפק בפתח, הצביע דלז על מעבר לחברה שבה אנחנו כל הזמן מתעדכנים, משתכללים, מתמקצעים, משתדרגים, מתמחים, מתחזקים, ובעיקר מתאימים את עצמנו לתנאים החדשים, משתנים, משתחררים מקבעונות, מתמזגים.

בבסיס המהפכה הפוקיאנית ניצבת ההבנה, שאתרי המשמעת הם מקומות שבהם החיים מנוהלים ללא־הפסקה. הניהול הבלתי פוסק של החיים אינו חדל בחברת הבקרה. אתר הניהול עובר מן הסביבה הסגורה אל גופו של היחיד, וזאת דרך פלישתן של ה"מעצמות" השונות החוצות אותו והופכות אותו עצמו ליחידת לוויין, לעמדת בקרה. בחברת המשמעת, כשהיחיד נכנס לסביבות סגורות שבהן התבצרו ה"מעצמות" ויצא מהן, יכלו דלז ופוקו להתדיין על האפשרות של עמדת התנגדות. בחברת הבקרה, לעומת זאת, כשה"מעצמות" התמוססו ועיקר קיומן הוא ביחיד ודרך היחיד, כשלא מתקיימת עוד הסימולציה של היות בחוץ, ותחת זאת היחיד ארוג לגמרי לתוך הערוצים שבהם הוא מתנהל, הוויכוח ביניהם הגיע אל קצו. ה"מעצמה" קרסה אל העצמי והעצמי הפך למושא ההתנגדות, אם אפשר עוד להמשיך ולהשתמש במושג זה: "כיוון שהמעצמות אינן מסתפקות בהוויה חיצונית, הן עוברות דרך כל אחד מאתנו. כל אחד מאתנו מוצא את עצמו ללא הרף במשאים ומתנים ובמלחמת גרילה עם עצמו, הודות לפילוסופיה". הפילוסופיה הופכת להיות הדאגה לעצמי.⁶

הדאגה לעצמי הוא שם הכרך האחרון של תולדות המיניות, Michel Foucault, 1976. *L'histoire de la sexualité*. Paris: Les Editions de Minuit

